

УДК 336.14.332. 1 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

М. Крупка

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто сутність фінансової системи як економічної категорії в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, висвітлено її сучасний стан в Україні, проблеми становлення та розвитку, основні тенденції, що формуються у процесі глобалізації економіки.

Ключові слова: фінансові відносини, глобалізація, фінансова система, фінансова політика, фінансові ресурси.

Рівень розвитку будь-якої країни залежить від стану фінансової системи, її структури, кількості та видів фінансових інструментів, які є в її активі, та вміння їх використання у сфері фінансових відносин. Фінансові відносини - важлива складова сфери світового господарства. Саме в них зосереджуються проблеми розвитку як окремих національних економік, так і світової економіки в цілому.

Фінанси, як суспільне явище, відображають надзвичайно складну сукупність суперечливих взаємовідносин у державі, однак це єдиний цілісний організм, у якому всі елементи взаємопов'язані як система, котра, забезпечуючи інтереси кожного індивідуума, є й суспільним інститутом, без якого неможливий повноцінний розвиток країни. Тісно переплітаючись, вони створюють єдину структуру, яку можна уявити як поєднання кровоносних судин національної та світової економіки і, в міру інтернаціоналізації господарських зв'язків - поглиблення інтеграційних тенденцій в розвитку різних країн і регіонів світу, суттєвого підвищення ролі зовнішніх чинників в національному матеріальному виробництві, збільшення обсягів світової торгівлі, швидкого поширення нових фінансових інструментів. Нині розвиток міжнародних економічних взаємовідносин зумовлений все більш інтенсивним зростанням продуктивних сил, створенням їх світового ринку, поглибленням міжнародного поділу праці, формуванням світової системи інформації та господарських зв'язків і, в кінцевому підсумку, - єдиної системи фінансових потоків.

В сучасних умовах глобалізації та реалізації стратегії побудови міцної стабільної міжнародної фінансової системи світ стає менш чутливим до спустошуючих фінансових криз, що дозволить всім країнам, в тому числі і Україні користуватися перевагами єдиного співтовариства, включаючи економічне зростання і поліпшення життєвого рівня. Це підтверджується спрямованістю тематики останніх досліджень МВФ, Світового банку, Банку міжнародних розрахунків, Базельського комітету з банківського нагляду, інших світових агенцій та інститутів.

За таких умов фінанси є одним із найважливіших і складних елементів економічної системи, без якого держава не може ефективно виконувати свої функції. Досвід розвинених країн демонструє, що від стану та ефективності фінансової системи багато в чому залежать умови споживання, заощаджень та інвестування, обсяги сукупного попиту та пропозиції, пропорції між реальним та фінансовим секторами економіки, умови взаємодії національної економіки із зовнішнім світом.

Нині, зважаючи на цілі й наміри, однією із засад життєздатності ринкової економіки є наявність сучасної фінансової системи та механізму, який забезпечує стратегію її функціонування. В Україні фінансова система перебуває у стадії становлення і на сьогоднішній день її поцінне створення неможливе без наукового обґрунтування принципів функціонування, глибокого розуміння сутності та основоположних понять фінансів. Водночас трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, мають свої особливості і потребують уважного вивчення надбань світової фінансової науки та пошуку шляхів максимального використання цього досвіду.

Проблематиці фінансової системи у вітчизняній та й у світовій науці поки що не приділяється достатньої уваги. У статті поставлено за мету дослідження розкриття сутності фінансової системи, з'ясувати особливості її становлення та розвитку в умовах формування ринкової економіки в Україні.

Перебудова системи економічних відносин в Україні зумовлює необхідність розроблення нових ідей для створення відповідних умов аби розв'язувати суперечності, що виникають у соціально-економічному розвитку, та визначати шляхи забезпечення узгодження інтересів усіх суб'єктів суспільства. Принципові особливості сучасної економічної науки полягають у тому, що суперечності, які неминуче виникають в процесі досліджень окреслені результатами економічних зрушень у господарській діяльності, зміні їх форм і структури та процесу функціонування суб'єктів господарювання.

У сучасній фінансово-економічній літературі дослідження проблем формування моделі фінансової системи ускладнюється невизначеністю підходів до її структурної побудови з урахуванням тих якісних змін, що мали місце протягом останнього часу. Крім того, інтеграція фінансової системи України у світовий фінансовий простір також зумовлює необхідність урахування можливого впливу інтегрованого глобального фінансового

середовища на фінансову систему України, використання міжнародного досвіду щодо створення розгалуженої системи фінансових інститутів, відповідного інфраструктурного забезпечення для ефективного функціонування усіх секторів фінансового ринку, формування сучасної регуляторної системи тощо.

У колишньому СРСР склалася традиція окремими елементами фінансової системи виділяти фінанси підприємств, об'єднань і галузей народного господарства (децентралізовані фінанси) і загальнодержавні (централізовані) фінанси. Вважалося, що децентралізовані фінанси складаються із фінансів державних підприємств, об'єднань і галузей народного господарства, фінансів колгоспно-кооперативних підприємств і фінансів громадських організацій. До централізованих фінансів зачисляли: державний бюджет, державне соціальне страхування, державне майнове й особисте страхування, державний кредит [9,27]. Це ж стосувалося фінансової системи колишніх соціалістичних країн.

Подібний підхід до розуміння і визначення фінансової системи збережено у недавно виданому російському підручнику з фінансів [24]. Водночас, у складі фінансової системи країн з ринковою економікою (капіталістичних країн за колишньою термінологією) є такі елементи: державний бюджет (головна ланка); система місцевих фінансів; фінанси державних підприємств; спеціальні урядові фонди. Фінанси ділових підприємств, фірм в цьому разі були поза сферою дій цієї системи [28]. Не важко помітити, що за такого підходу поза фінансовою системою залишаються і діють самостійно як в умовах командної, так і ринкової економіки кредитна (банки та інші кредитні інститути) система, а також фінансові ринки.

Л. А. Дробозіна до кредитної системи зачисляє: центральний банк, кредитні організації, а також філії і представництва іноземних банків [26]. У навчальному посібнику за її редакцією також зазначено, що на підставі висновків фінансової науки визначають стійкість тих чи інших форм фінансів. У цьому виявляється зв'язок фінансової науки з правовими науками. Фінансова наука є основою для відпрацювання принципів фінансової політики. Окремі фахівці Російської федерації вважають, що фінансова система являє собою сукупність законів, правил, норм, які регулюють фінансову діяльність фінансових відносин держави (грошова система, система фінансових установ) [5].

Фінансова наука, фінансове право і фінансова політика – це важливі складові, при допомозі яких вивчається і визначається фінансова система держави. Фінансова наука охоплює такі розділи: наука про державний бюджет; наука про державні доходи і податки; наука про фінанси підприємницьких структур; наука про державний кредит; наука про місцеві фінанси" [6]. Зміст фінансової науки за О. Василюком характеризує сутність фінансової системи, що притаманна сьогодні багатьом вітчизняним економістам, політикам та урядовцям.

У багатьох визначеннях фінансової системи можна знайти повторення у дещо зміненій редакції визначень фінансів як економічної категорії. Зокрема, вважають, що фінансова система - це сукупність різних фінансових відносин, у процесі яких відбувається утворення та використання фондів грошових коштів [26]; фінансова система - це сфери та ланки фінансових відносин [25]; "фінансова система держави - це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої та невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (що здійснюються у фондovій та безфондовій формах при перевазі першої) для задоволення суспільних інтересів і потреб"[4].

На нашу думку, недоліком майже всіх вітчизняних визначень є те, що їхні автори помилково вважають ядром фінансової системи фінансові відносини як важлива частина виробничих відносин.

Те, що наведені визначення фінансової системи дублюють визначення фінансів як економічної категорії, по суті, визнають і самі автори. На підтвердження цього процитуємо одне характерне висловлювання: "Повертаючись до даного нами визначення фінансової системи, зазначимо, що головна відмінність фінансової системи від фінансів - поділ сукупності фінансових відносин на ланки. Зважаючи на те, що мова йде про базисні відносини, вважаємо за недоцільне включати в поняття фінансової системи органи управління фінансовими відносинами, бо це вже відносини надбудовні" [4]. У цьому твердженні, як бачимо, усе розставлено по місцях: є відносини базисні і надбудовні. Їхнє поєднання - це суспільно-економічна формація (СЕФ). А СЕФ, як нам відомо, поділяють на класові і безкласові. Безкласову СЕФ Україна вже будувала в складі колишнього СРСР; базисні відносини - це відносини виробничі. Фінансові відносини - це частина базисних, а звідси - і виробничих відносин. Отже, у наведених визначеннях фінансової системи і сьогодні повторюються морально застарілі теоретичні конструкції, які не отримали підтвердження на практиці.

Деякі визначення фінансової системи охоплюють тільки державні фінанси, тоді як інші зачисляють до неї фінанси господарських суб'єктів. Наприклад, на думку В. Шокуна, фінансова система України - це сукупність інституцій конституційного впливу держави на розподіл сукупного суспільного продукту та перерозподіл валового внутрішнього продукту [29]. Вітчизняні вчені В.М.Федосов, В.М. Опарін, С.В. Львовичкін доводять, що фінансова система "являє собою сукупність різноманітних форм і методів фінансових відносин у суспільстві на різних рівнях економічної системи..." [23]. На думку О. Р. Романенко, фінансова система становить "сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат та правове забезпечення" [19]. Д.В. Полозенко стверджує, що фінансову систему треба розглядати "як сукупність фінансових відносин, що виникають при мобілізації і використанні коштів держави та суб'єктів господарювання", і що фінансова система відображає загальноекономічну і соціальну ситуацію в Україні [18].

Як бачимо в умовах перехідної економіки визначення фінансової системи України потребують уточнення.

Загалом розглядаючи природу фінансової системи як економічної категорії, що функціонує в системі категорій ринкової економіки В. П. Кудряшов поділяє існуючу нині структуризацію фінансів на мікро-, макро- і світовому рівні, однак при цьому зауважує, що проведення класифікації фінансової системи найдоцільніше здійснювати за суб'єктним принципом. Відносини між суб'єктами є основою для проведення між ними фінансових операцій. Сукупність останніх (і на вітчизняному, і на міжнародному ринках) і становить фінансову систему [12].

Необхідно сказати, що дещо іншу думку з цього приводу висловлюють С. В. Науменкова і С. В. Міщенко. Аналізуючи модель фінансової системи зарубіжних країн, вони зауважують: "Модель фінансової системи за основними потоками коштів постає як поєднання ринків, інститутів і фірм із наданням фінансових послуг, котрі є фінансовими посередниками" [14]. При цьому автори, з посиланням на МВФ, розглядають фінансовий сектор як частину економіки, що пов'язана з діяльністю фінансових інститутів.

Дослідження проблематики формування та функціонування фінансової системи потребує ґрунтовного аналізу сутності самих фінансів, їх призначення та ролі, функцій і характерних ознак, оскільки постійно еволюціонує економічна система і фінансова практика. На це можна відповісти так: проблема з'ясування суті фінансів значною мірою спрощується, якщо до уваги береться зміст поняття "фінансова система". Саме це поняття дозволяє окреслити сферу, в якій гроші, грошові потоки є власне фінансами. Водночас потужність фінансової системи країни визначається обсягом фінансових ресурсів, що розміщуються у реальному та фінансовому секторах економіки, а її результативність залежить від оптимального розміщення ресурсів, їх раціонального інвестування та ефективного використання.

Питання суті фінансової системи у вітчизняній літературі є дискусійним. На нашу думку, фінансову систему можна розглядати як інфраструктуру різних фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції і одночасно є суб'єктами і об'єктами управління фінансами, рис. 1 [11].

Немає єдності щодо змісту фінансової системи і серед західних економістів. Тому наведемо кілька можливих варіантів застосування поняття фінансова система у навчальній та науковій економічній літературі, яку публікують у розвинених країнах.

Автори відомого у США та в інших країнах підручника з економіки К. Макконнелл і С. Брю у складі фінансової системи Сполучених Штатів виділяють кілька важливих ланок. Передусім, це Федеральна резервна система (ФРС), до якої належать дванадцять федеральних резервних банків, що є водночас центральними банками. Така кількість центральних банків (більшість країн мають один центральний банк) відображає велику територію, економічну могутність цієї країни, а також наявність великої кількості комерційних банків [13]. На ФРС покладено широке коло обов'язків у галузі монетарної політики, підтримання ліквідності і стабільності фінансових ринків, регулювання депозитних інститутів, надання послуг Державній скарбниці і депозитним інститутам, підтримання ефективного платіжного механізму та сприяння економічному розвитку суспільства. Хоча на перший погляд перелічені обов'язки виглядають різними, проте всі вони є суттєвими аспектами головної функції ФРС - підтримання стабільної та ефективної національної грошової одиниці [22]. Одночасно до фінансової системи США ці автори зачисляють комерційні банки, ощадні установи [13]. Дещо по-іншому ніж К. Макконнелл і С. Брю зміст фінансової системи США розкриває автор відомого підручника "Гроші, банківництво і фінансові ринки" Ф. Мішкін. На його думку, головними елементами цієї системи є кредиторі (заощадники), позичальники (витратники), фінансові посередники і фінансові ринки [30]. Кредиторами і позичальниками можуть бути домогосподарства, ділові фірми, уряд та іноземці. Фінансові посередники - це банки і небанківські фінансові установи, як бачимо із рис. 2 [11].

Фінансові ринки мають різні класифікації поділу. Це може бути ринок боргових зобов'язань і ринок власності. Поділ на первинні і вторинні ринки стосується ринків цінних паперів. Так само ці папери можуть обертатися на біржі і бути в позабіржовому обігу. Є ще ринок грошей, а на ринку капіталів окрім цінних паперів обертаються кредити. Останнім сегментом фінансового ринку є ринок фінансових послуг, на якому надаються послуги лізинговими, факторинговими та страховими компаніями і кредитними спілками. Головною функцією фінансових ринків і фінансових посередників (банків, страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних компаній тощо) є зведення разом кредиторів і позичальників. Фінансові ринки і посередників об'єднують у поняття фінансова структура [30].

Фінансову структуру, на нашу думку, можна трактувати як ядро сучасної фінансової системи, без якого ринкова економіка ефективно функціонувати не може. Саме вона забезпечує необхідні умови переміщення коштів від заощадників до витратників, дає змогу підтримувати сприятливий інвестиційний клімат у межах національної економіки, а отже, живить джерела економічного зростання.

Цікавими є міркування щодо змісту фінансової системи М. Лонга і С. Сагарі, які розмежовують кілька типів фінансової системи для окремих груп країн: ринкова фінансова система, яка властива країнам з ринковою економікою; фінансова система у країнах, що розвиваються; фінансова система країн з командною економікою; фінансова система країн соціалістичної економіки перехідного періоду (СЕПП).

Ці автори зміст фінансової системи країн з командною економікою обмежують такою кількістю елементів: центрально-комерційний банк, який виконує як функції центрального банку, так і забезпечує фінансування суб'єктів господарювання; ощадний банк, який приймає вклади (заощадження) від населення, а потім видає невелику частину цих вкладів у вигляді позик, перш за все під нерухомість за дуже низькими процентними ставками; банк для зовнішньої торгівлі, який займається зовнішніми позиками, виплатами і виконує деякі зовнішньоторгівельні операції; страхова компанія [2].

Рис 1. Інфраструктура фінансової системи України

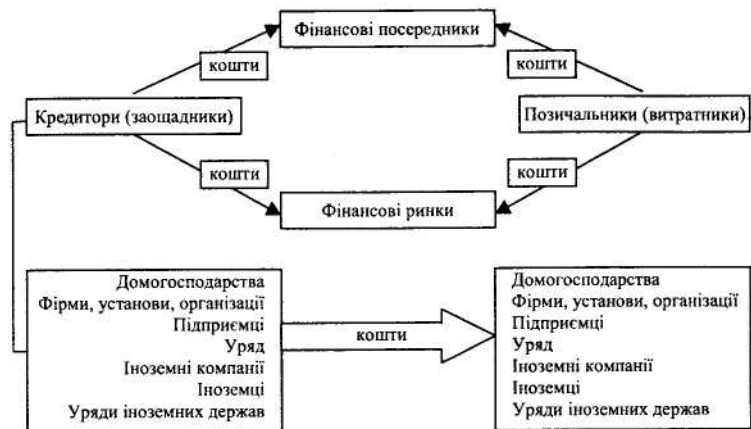

Рис. 2. Схема кругообігу фінансових ресурсів у системі фінансового ринку

Пропоноване цими вченими тлумачення змісту фінансової системи, як бачимо, принципово відрізняється від поглядів на її зміст, що панували серед економістів у колишньому СРСР, які сьогодні все ще творчо підживлюють фінансову реформу в Україні. Ця розбіжність виявляється в тому, що М. Лонг і С. Сагарі поза фінансовою системою командної економіки трактують загальнодержавні фінанси, головною ланкою яких є державний бюджет, а також фінанси підприємств. Таке вилучення, очевидно, є неправомірним як щодо цього типу фінансової системи, так і щодо фінансової системи країн СЕПІ. Водночас вони правильно вводять до цих двох типів фінансової системи банківську (кредитну) систему, яку й сьогодні деякі вітчизняні економісти наполегливо розглядають поза її межами.

Відомий фахівець у галузі ринкових трансформацій національних економік Дж. Сакс і його співавтор О. Пивоварський у складі фінансової системи України виділяють такі важливі ланки: Національний банк, державний бюджет та структуру комерційних банків [20]. Мабуть, з усіх розглянутих вище думок про зміст фінансової системи України позиція Дж. Сакса і О. Пивоварського найповніше відображає стан фінансового сектора України і завдання щодо його реформування. Однак ці автори, на нашу думку, безпідставно поза фінансовою системою України сприймають важливу її ланку - фінанси підприємств, а також домогосподарств і фінансовий ринок. За Л.М.Павловою "фінанси підприємств є сукупністю економічних відносин, які виникають у реальному грошовому обігу з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів" [16].

Отже, фінансова система характеризується неоднозначно, вона активно досліджується вітчизняними й зарубіжними аналітиками. Грунтовне ознайомлення з різними поглядами щодо її характеру і змістовності свідчить, що ця категорія однозначного визначення не має.

У західній фінансовій науці переважає звужене трактування фінансової системи у контексті ресурсного забезпечення потреб економіки. Так, Г.Габбарт характеризує фінансову систему як мережу "ринків та інститутів які є посередниками між заощадниками та позичальниками" [8]. Звертаючи увагу саме на посередницьку роль фінансової системи, він відмічає, що "як індивідуальний заощадник ви можете й самі знайти потенційних позичальників, проте це буде обтяжливо і витратно". Автор виділяє три важливі послуги, що їх надає фінансова система: зменшення ризику, ліквідність та інформацію, які цілком можна вважати й функціями. Він особливо наголошує на динамічності фінансової системи, вказуючи, що єдиною її сталою є постійна зміна. Крім того, акцентується увага на глобалізації фінансової системи з виділенням трьох основних її тенденцій: "По-перше, бізнес є глобальним. По-друге глобальними є фінансові ринки, і нарешті, глобальним є кредитування: протягом 1980-х та 1990-х років обсяги міжнародного банківського кредитування зросли більше ніж у 20 разів" [8].

Подібне трактування фінансової системи, що пов'язане насамперед із функціонуванням фінансового ринку, хоча і переважає в західній фінансовій науці, однак в економічних дослідженнях і публікаціях можна знайти й інші підходи. Зокрема, П. Роуз і Д.Фрейзер розглядають фінансову систему досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду [31], тобто фактично це те, що ми звикли визначати як фінансовий ринок, фінанси суб'єктів підприємницької діяльності, державні фінанси і фінанси домогосподарств. Безумовно, основну увагу вони приділяють саме фінансовим інститутам і все ж виходять з того, що ресурси частково розміщуються в окремих сферах (сімейні, бізнесові та державні фінанси, а частково перерозподіляються за допомогою фінансових ринків та інститутів).

Нині у світі налічується понад 20 різних моделей фінансових систем окремих держав.

Трактуванню суті і складу фінансової системи сучасною українською наукою притаманний водночас і звужений, і розширений підходи, які були закладені ще в радянські часи. Так, досить оригінально підходить до фінансової системи Г.І. Башнянин, який виділяє фінанси "у їх чистому значенні (або власні фінанси) – це тільки цінні папери і відповідні фонди їх формування, руху й використання" та "валові фінанси – це цінні папери у формі акцій, облігацій, сертифікатів і т.д., але вкупі з грошовими вкладками у грошово кредитних установах або готівкою, яка є в наявності і не депонується в банківській системі" [3]. Таке трактування досить близьке до західної фінансової науки – фінансова система як сукупність фінансових ринків та фінансових посередників.

Варто також зауважити, що у навчальному посібнику "Теорія фінансів" за редакцією О.П. Чернявського, П.В. Мельника, І.В. Мельника фінансова система визначена як "сукупність відносин на основі яких створюються і використовуються відповідні фонди ресурсів, з одного боку, а з іншого - це система органів, що організують ці відносини". І далі – це "сукупність взаємопов'язаних, відносно незалежних елементів, які мають в основі фінансові відносини і відображають специфічні форми та методи обміну, розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту" [21].

Враховуючи взаємозв'язок фінансів із ВВП, В.М.Опарін підкреслює можливі два варіанти трактування фінансової сутності фінансової системи – розширене і звужене. На його думку, розширене виходить з того, що вона, з одного боку, формує фінансову базу для забезпечення виробничого процесу через мобілізацію, розміщення та надання на різних умовах фінансових ресурсів суб'єктам виробництва, а з іншого - забезпечує розподіл та перерозподіл вартості створеного ВВП (валового внутрішнього продукту). Звужене трактування, у свою чергу, може мати два варіанти: перший – до фінансової системи відносять інституції та інститути, що функціонують у сфері ресурсного забезпечення економіки, другий – ті суспільні інститути, що опосередковують розподіл та перерозподіл ВВП [15].

Водночас з огляду на ці обставини, дещо по-іншому розглядає поняття фінансової системи М.І. Карлін. Він вважає, що до складу фінансової системи України доцільно включати: 1) державні фінанси; 2) фінанси суб'єктів господарювання; 3) страхування; 4) фінансовий ринок; 5) фінанси домогосподарств [10].

В українській фінансовій літературі провідні позиції поступово завойовує розширене трактування фінансової системи. При цьому варто відзначити більшу логічну послідовність вітчизняних учених, які розглядають сутність та склад фінансової системи, ґрунтуючись на своєму трактуванні фінансів.

О.Д.Василик у новому підручнику дає нетрадиційне визначення фінансової системи: "Фінансова система - це сукупність окремих її ланок, що мають особливості в створенні та використанні фондів фінансових ресурсів, які зосереджені в розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки, певних фінансових інститутів, домогосподарств для фінансового забезпечення економічних і соціальних потреб суспільства в цілому, окремих його верств населення, господарських структур, окремих громадян" [7].

Як бачимо, у фінансовій системі виділено вже такі ланки, як фінанси домогосподарств і фінансовий ринок. Економічне значення цих ланок розкрито у їхній взаємодії з іншими елементами фінансової системи. У цьому разі фінансовий ринок створює і виправдовує фонди фінансових ресурсів тоді, коли інші ланки фінансової системи не можуть діяти ефективно. Фінанси домогосподарств формують і використовують фонди фінансових ресурсів для задоволення особистих потреб громадян.

Механізм функціонування фінансової системи ґрунтується на кругообігу фінансових ресурсів і розкриває сутність взаємозв'язку економіки та фінансів. Фінансова модель являє собою організацію фінансових відносин у суспільстві з позицій фінансового забезпечення відтворювального процесу й установалення пропорцій між індивідуальним та суспільним споживанням. В основі побудови фінансової моделі суспільства лежать роль і місце в ній держави. Відповідно, моделі розрізняються за дома ознаками: за послідовністю (з позицій участі держави) розподілу ВВП та за рівнем його державної централізації.

За послідовністю розподілу ВВП у процесі дослідження можна виділити два типи моделей – ринкової й адміністративної економіки, їх розглядають виходячи з розподілу новоствореної вартості – національного доходу, домінуючими складовими якого є заробітна плата і прибуток. Національний дохід є основним (за питомою вагою і значимістю) і обов'язковим об'єктом розподілу. Обов'язковим, оскільки не може бути не розподіленим, бо інакше зупиниться процес відтворення виробництва. Крім того, трансформаційні процеси у фінансовій системі України, що відбувалися та тривають певною мірою й досі, являли собою, по суті, перехід від моделі адміністративної до моделі ринкової економіки.

У реалізації розподільної функції фінансів головна роль належить фінансам підприємств (розподіл доходу на дві основні складові – оплата праці і прибуток) та державним фінансам – перерозподіл. Стосовно державних фінансів, згідно з їх розумінням західною наукою, В.Л. Андрущенко пропонує виділити три функції: розподільно – алокаційну, дистриб'ютивну – трансфертну та стабілізаційно - регламуючу. Функція алокації "зумовлена необхідністю розмежування, розподілу ресурсів між приватним і державним секторами, що і є, за західною науковою термінологією, процесом алокації" [1]. Вважаємо, що саме ця функція належить фінансовій системі в цілому в контексті реалізації розподільної функції. Наявність у її складі фінансів підприємств, фінансового ринку і державних фінансів дає змогу оптимізувати та корегувати розподіл ресурсів.

Реалізація контрольної функції фінансів забезпечується на основі, по-перше, формування у фінансовій системі інформаційної бази – фінансового обліку та звітності і забезпечення їх прозорості, достовірності й доступності, а по-друге, відповідної сукупності різноманітних органів фінансового контролю. Це мають бути органи і державного – урядового та парламентського, і відомчого (у державному секторі), і незалежного, і громадського контролю. Фінансова система має забезпечити надійний контроль за всіма фінансовими операціями, і не повинна допускати втаємничення фінансової інформації та фінансових операцій (за винятком приватних, що пов'язані з комерційною таємницею). Саме тому міжнародна спільнота, урахувавши нинішній рівень інтернаціоналізації фінансів, усіма засобами протидіє проникненню у фінансову систему брудних грошей.

Регламентованість фінансів є важливою з позицій збалансування суспільних інтересів та забезпечення підконтрольності фінансових операцій. Контроль завжди пов'язаний із регламентацією, без неї нема чого і контролювати. Безконтрольність же у фінансовій діяльності веде до порушень зазначених принципів еквівалентності й соціальної справедливості.

Однак, фінансова система має створити належні передумови та можливості забезпечити первинний розподіл вартості створеного у суспільстві ВВП на основі відповідності доходів кожного суб'єкта, його внеску у створення національного продукту, а також здійснення перерозподілу. Загалом фінансова система виконує такі функції: забезпечення мобілізації та оптимального розміщення фінансових ресурсів у часі й просторі; формування інформаційної підтримки, системи форм і методів, інструментів та важелів фінансового впливу на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку та мінімально можливого ризику; своєчасне здійснення справедливого перерозподілу доходів з метою усунення дисбалансів, викликаних недоліками ринкових механізмів, формування та використання грошових фондів цільового призначення.

З огляду на це, як бачимо, головна роль тут належить, по-перше, фінансовому ринку і, по-друге, фінансам суб'єктів підприємництва. Певну роль відіграють також державні й міжнародні фінанси. Через державні фінанси найяскравіше виявляються та проголошуються суспільні інтереси, набувають чітких форм реальні пріоритети суспільства. Вони опосередковують рух реально створеного валового внутрішнього продукту і водночас можуть бути самостійним та відносно незалежним чинником прискорення або гальмування економічного зростання.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження фінансової системи можна зробити такі висновки:

– Фінансова система України при поступовому зростанні економіки удосконалюється. В умовах трансформаційної економіки зростає роль державних фінансів, а тому держава має спрямовувати фінансові

потоки в інвестиційно-інноваційну сферу на реконструкцію і модернізацію функціонуючих підприємств. При цьому приріст виробництва забезпечується за рахунок формування сприятливого інвестиційного клімату, який дає змогу посилити зовнішні фінансові вкладення, зокрема, у високоєфективні інноваційні продукти. Фінансування інноваційно-технологічних розробок розглядається як чинник соціально-економічного зростання країни. Фінансова складова сприяє розв'язанню економічних, соціальних, екологічних й інших проблем розвитку сучасного суспільства.

– Фінансова система є досить розгалуженою і створює всі можливості для реалізації основного призначення фінансів – забезпечення життєдіяльності людини, функціонування суб'єктів підприємництва, виконання державою і міжнародними організаціями своїх функцій. Саме рух коштів, його швидкість та масштаби визначають працездатність фінансової системи.

– Розвиток фінансової системи України відбувається у контексті глобалізаційних процесів в економіці. Жодна складова фінансової системи за умови відкритості країни не має замкнутого виключно національного характеру. Суб'єкти підприємництва залучають ресурси не тільки в даній країні, а й за її межами, а також вступають у фінансові взаємовідносини з підприємствами, банками, страховими компаніями та іншими суб'єктами різних країн. У сфері державних фінансів теж можуть використовуватись зовнішні державні запозичення, надходити податки від зовнішньої торгівлі. Найбільш глобалізованим є фінансовий ринок. Комерційні банки, фондові та валютні біржі, інвестиційні компанії вже давно набули ознак інтернаціональних інститутцій, здійснюючи свою діяльність не тільки за місцем розташування, а й виходячи з найбільш вигідного залучення і розміщення ресурсів у всьому світі.

– Євроінтеграційний курс Уряду України потребує істотного перегляду основ побудови фінансової системи, оскільки зростає роль чинників та обставин економічного життя, що мають міждержавний, транснаціональний характер і формують новий якісний стан економіки, різні важелі та заходи економічної політики держави, яка має створити відповідне інституційне середовище для успішного залучення інвестицій у матеріальні і трудові ресурси, що продиктовано умовами глобалізації економіки. Проте, як з практичного так і теоретичного погляду, усі економічні перетворення тільки тоді мають сенс і дістають широку соціальну підтримку, коли дають змогу підвищити рівень життя населення, зменшити соціальну нерівність.

1. Андрущенко В.Л. Орієнтири вітчизняної фінансової думки//Фінанси України. – 2000.-№4.-С.4.
2. Банковское дело и финансирование инвестиций/Ред. Н. Брук. – Вашингтон: ВБРР, 1995. – Частина 1. – С.147.
3. Башнянин Г.І. Фінансова система в економіці держави//Фінанси України. – 1999. - №10.-С.51.
4. Безгубенко Л. Фінансова система України в умовах економіки перехідного типу //Фінанси України. - 1996. - № 9. - С. 13, С.14.
5. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. М.: Книжный мир, 2001. – С.800.
6. Василик О. Державні фінанси України. – К: Вища шк., 1997. - С.28.
7. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2000. – С.22.
8. Габбарт Г. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник: пер. з англ./Наук.пер. М. Сплук, Д. Олесевич. – К.: КНЕУ, 2004. – С.34, 37.
9. Государственные финансы: Учебн.пособие для студентов экон. вузов и фа- культ. / Ред. В.Федосова, Л.Буряк, В.К.Сутормина: Лыбидь, 1991. - С. 26-27.
10. Карлін М.І. Фінансова система України. К.: Кондор. 2007.- С.7.
11. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Видавничий цент ЛНУ імені Івана Франка, 2001 - С.53,55.
12. Кудряшов В.П. Дослідження засад розвитку фінансової системи України//”Фінанси України”.-2006.-№6.-С.152.
13. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т: - М.: Республика, 1992. – Т.1.- С.275, 277, 278.
14. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів//”Фінанси України”. – 2006. - №6. – С.48.
15. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти). Монографія. –К., 2005. – С.76.
16. Л.Н. Павлова. Финансы предприятий.-М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – С.7.
17. Павлюк К.В., Іголкін І.В. Досвід реформування державних фінансів// Фінанси України. – 2007. - №2. – С.44-55.
18. Полозенко Д.В. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення//”Фінанси України”. – 2006. - №11. – С.19.
19. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник. – К.: Центр, навч. літератури, 2004. – С.21.
20. Сакс Дж., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду: уроки лоя України. – К.: Основи, 1996. – С.124.
21. Теорія фінансів: Навч.посіб./за заг. Редакцією О.П. Чернявського, П.В. Мельника, В.М. Мельника. – К.: ДІЯ, 2000. – С.15.
22. Федеральная резервна система США/Пер. з англ. – Львів, 1995. – С. 89.
23. Федосов В., Опарін В., Львовичкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми, напрями.- Київ, 2002. – С.52.
24. Финансы / Под ред. А.М. Ковалевой. - М.: Финансы и статистика, 2000. - С. 24.
25. Финансы /Под ред. В.М.Родионовой. - С. 21.

26. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник/Под ред. Л.А. Дробозиной – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997.-С.77,380.
27. Финансы и кредит СССР: Учебник /Ред. Н.Беркова - Изд.2-е. - Л., 1987. - С. 70-71.
28. Финансы капитализма: Учебник /Ред. Б.Болдырева - М.: Финансы и статистика, 1990. - С. 22, С. 299.
29. Шокун В. Напрямки реформування фінансової системи України// Фінанси України. – 1995. - №1. – С.42.
30. Mischkin F., The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Third edition. – 1992. – P. 39-50, 157-161.
31. Rose P., Fraiser D. Financial Institutions – Plano, Texas: Business Publication, 1988. P.6.

MODERN STATE AND FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE

M. Krupka

*Ivan Franko National University of Lviv,
Prospekt Svobody 18, UA – 79008, Lviv, Ukraine*

In the article it is considered the approaches to the nature of the financial system as an economic category in the works of domestic and foreign scientists. It is reflected the modern state of financial system in Ukraine, the problems of its forming and development, basic tendencies in the process of globalization of economy.

Keywords: financial relations, globalization, financial system, financial policy, financial resources.